

**ZAGREBAČKA MODERNA (ŠKOLA) IZMEĐU GLOBALNOG I
LOKALNOG**
na primjeru obiteljskih vila tridesetih

između

*kozmpolitskog, bjelosvjetskog, internacionalnog, modernog i futurističkog
i
tradicionalnog, nacionalnog, vernakularnog, autohtonog, samosvjesnog,
domaćeg*

između dvije mjere

*intelektualnog, apstraktnog izraza geometrije, proračunske statike
i
sentimentalno romantičnog naturalizma*

između

*svjetskih stilova Beča, Brna, Stuttgarta, Loosovog i Corbusierovog ateliera
i
hrvatskih građevnih oblika u Pokuplju, na Jadranu, u slavonskoj nizini*

Početak i kraj stoljeća odlikuje ambicija i biti svjetski i biti svoj.

Hrvatski duhovni i politički prostor promjenjivo se događao od gotovo hermetizma vlastite autohtonosti i samosvojne vrijednosti (Starčević), pozicije u K&K mitlueuropskom okružju (Jelačić) do idealističkih zahvata ilirizma (Gaj), južnoslavenstva (Supilo) panslavenstva (Križanić), da bi u drugoj polovici stoljeća hrvatski brod u regati bivše države (Broz) odsukan iz soc-internacionalizma zaplovio nesvrstanima, u Aziju, Afriku i Latinsku Ameriku. S jedne strane hrvatski je horizont bio limitiran pogledom s tornjeva, makar stometarskih, zagrebačke katedrale, a s druge je obuhvaćao globus. Hrvatsko biće, okruženo s četiri jaka civilizacijska kruga (Germani na zapadu, Ugari na sjeveru, Osmanlije na istoku i Latini

na jugu), moglo je očuvati svoj identitet romantičnom samosvojnošću, ali je moralo pripadati i svojem okružju i nadalje globalizaciji u kojoj su se miksale ideje svijeta. Jedna internacionalna ideja, bila je i moderna arhitektura.

Nije li bečka secesija fundirana između ostalog i na orijentalnoj inspiraciji, u vrijeme kad je francjozefovska država i te kako imala istočnih ambicija, nije li i Corbusierovo istraživanje istočnim Balkanom i Orijentom što je desetak godina kasnije završilo u Ateni (CIAM-4), te nije li i Wrightov dolazak na Daleki Istok preko pacifičke strane, dokaz o globalizaciji u kojoj, barem kada je riječ o novijoj arhitekturi, govoriti o simboličkim stranama svijeta malo je nategnuto? Ne bi bilo teško u Wrightovoj "usonian" arhitekturi "izraza američke demokracije" pronaći elemente kuće feudalnog Japana, kao što se ni trećerajhovski arijevcu nisu mogli osloboditi ukazanja beduinskih halja, deva, lavova i palma u "Araberdorfu" tj. Wessenhofsiedlungu. Ti isti arijevcu bi teško mogli shvatiti da nije moguć niti jedan "njemački stil", pogotovo nakon što Goethe nije uspio s gotikom kao germanskim izrazom jer su kunsthistorici otkrili njene romanske korjene, a ni Schinkelov klasicizam nije ništa drugo nego dokaz "jednog drugog tla i druge krvi". U svojoj toj predigri međusobnih globalnih prožimanja, otvara se prostor za jednu novu misao koja će se plasirati, prerađivati i nadograđivati, pod raznim nazivima, među kojima bi najsuvislije bilo prihvatiti "moderna" za oblik i "funkcionalizam" za sadržaj.

Viktora 1874-1924

Predigra hrvatske moderne najčešće se vezuje za Kovačića, ("hrvatskog Plečnika") Wagnerov đak, nakon braće Andrijić prvi hrvatski arhitekt "na - ić" postao je više voljom svojih nasljednika, nego svojom vlastitom, korifejom i rodočelnikom onoga što se treba dogoditi u hrvatskoj arhitekturi dvadesetog stoljeća. Gotovo da mit o Kovačiću ide u suprotnom

smjeru od njegovog vlastitog sentimenta, što je bio usmjeren jednoj idealiziranoj slici Zagreba s početka ^{XIX} (prošlog) stoljeća i koju sliku je Kovačić ponekad i krajnje romantično htio povratiti. Nostalgična čežnja za medijevalnom utvrdom kaptolskom, s njemu dragim baroknim tornjem, slika koju su zagrebački potres i "njemac" Bolle, pod patronatom ilustrisimusa Kršnjavog, dobrano korigirali, bila je njemu inspiracijom da napravi projekt spašavanja onog što se još spasiti da. Nije se libio prijedloga da se gotički ("njemački") tornjevi katedrale skrate za dobrih tridesetak metara i da se na novonastaloj praznini pred katedralom povрати gustoća prostora. Nepotreban je i strah da se kod njega primjete motivi fioretinskog (zgrada Frank), klasicističkog (Burza), "english-countyside" stila (vila Frangeš), a pogotovo uhvate titraji "bizantinskog" (crkva Sv. Blaža), i nepotrebna su sva teorijska gimnasticiranja u interpretaciji sentimenta Kovačićeva i njegovih graditeljskih mecena. Za Kovačića, koji je umro u svojoj 50. godini (1924.) dobivši i profesuru na Arhitektonskom fakultetu i kada ga je sredina konačno prihvatila kao vođu, kada je postigao potrebit afirmaciju za nove narudžbe (Ph. Johnson: "život arhitekta počima u četrdesetpetoj", Wright radi Fallingwater u svojoj 69. a Mies Farnsworth u svojoj 64. godini), i danas stoji počasni pijedestal u hrvatskoj arhitekturi.

Cilj moderne arhitekture da se odljepi od tla, da negira gravitaciju i napravi kuću koja lebdi, bilo da se ta lakoća uzdizanja postiže Corbusierovim stupovljem (Savoye), bilo nekim magičnim konzolama (Fallingwater), bio je odsanjam u čistim ogoljelim geometriziranim kubusima čiste crte, bez dekora, bez vijenca i šambrana ("ornament i /=je/zločin"), s velikom dozom iluzije da je sve znanstveno elaborirano: statika, svjetlo, funkcija. Odbacivanje kosog krova bilo je odbacivanje prošlosti ("*demonstrativno, teorijski zasnovano skidanje krova točka je*

odluke da se zaboravi bivši svijet i da novi počme od početka "-Ž.Čorak). Tih kuća kod nas nema tako puno kao što bismo mi danas željeli, ali ih ima dovoljno da bismo razbili kompleks o nekoj mogućoj provincijalnosti. Za ono vrijeme i upoređujući se s drugim sredinama ima ih i previše.

Imena arhitekata Drage Iblera, Drage Galića*, Mladena Kauzlarića* i Stjepana Gomboša, Frane Cote*, Ernesta Weismanna, Zlatka Neumana, Stjepana Planića, Bele Auera, Alfreda Albinija*, Vlade Antolića, Bogdana Petrovića, pa Horvat, Bauer, Strižić*, Aranjoš, Vidaković, Šterk, Uhrilč, čine plejadu arhitekata tridesetih godina, generaciju mladih s htijenjem da mijenjaju svijet na način da arhitektura bude moderna. Poredak nije u relaciji s njihovom važnošću, jer su svi izuzetno važni, barem nama - označena imena* bili su profesori fakulteta, Ibler je djelovao na Akademiji, a bio je i predsjednikom grupe "Zemlja", čiji je slogan bio da "treba živjeti i stvarati u duhu svog doba" i koja je zbog određenog ljevičarenja nakon šest godina djelovanja policijskom odlukom zabranjena (1935.). "Radna grupa - Zagreb" bila je aktivna u svezi Atenskog kongresa, a informacije, vizitiranja, suradnja i slično vezani su za imena poput Loosa, Le Corbusiera, Peolziga, Behrensa.

- Sve što su zagrebački modernisti napravili tridesetih moglo bi se grupirati u dvije kategorije. Prva je skupina kuća i vila koje nose karakteristike Weissenhofs, češkog funkcionalizma, Werkbundsiedlunga, nekih od Corbusierovih točaka nove arhitekture, odnosno internacionalnog stila kako su ga definirali Hitchcock & Johnson (1932), svijetli (žbuka) apstraktni volumeni bez krova s ponekom krovnom terasom. Primjeri "nultog-stupnja"(Ž.Čorak) jesu kuće koje na svojim zagrebačkim lokacijama, svojim datumima nastajanja pokazuju prožetost i sinkroniziranost s događanjima u svijetu te se ugrađuju u globalnu ideju. Kao primjer neka posluže vila Deutch Frane Cote i Kauzlarić-Gombošova vila Spitzer.

Druga je skupina modernističkih kuća vjerojatno odraz autohtonih impulsa, potrebe romantične i sentimentalne sinteze s vlastitim korijenima; one su izlaz iz apstraktnih oblika solida koji pripadaju geometriji i postaju naturalističke s drvetom na pročeljima ili neožbukanom golom opekom, plemenitim zelenkastim podsljemenskim kamenom u bazi, ponovo kosim (ali plitko kosim) krovom, a najatraktivniji primjer ove skupine Vila Blažeković, imala je u originalu čak i slamnati krov. Drugi primjer, "Okrugla kuća", (zbog lakoće kojom je stožasti krov dodiruje, nazvana i Japanska kuća)* je po valjkastom obliku unikat, moguće nastao i kao impresija na prvonagrađeni cirkularni Stričićev projekt za kazalište u Harkovu 1930.

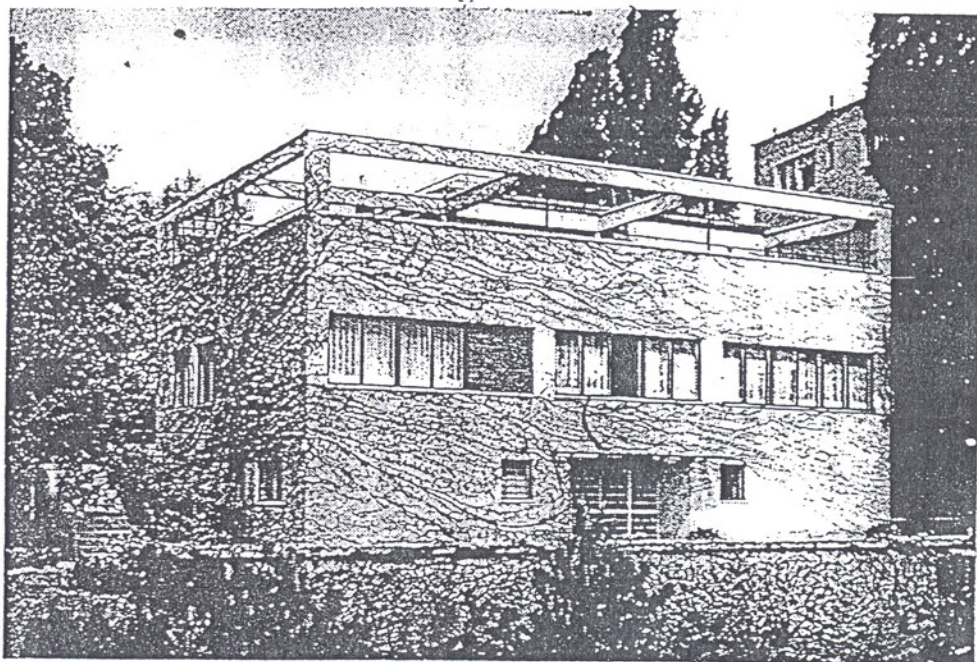
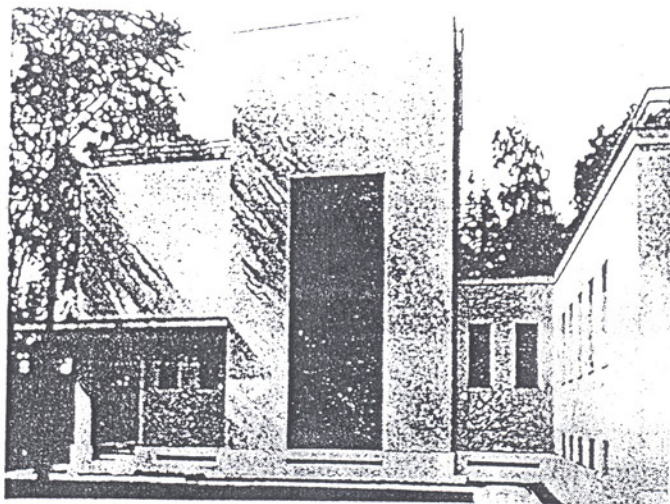
Danas je "zagrebačka škola" kao pojam, mit i mjera dosta aktualna među elitom hrvatske arhitekture, njenim štitom želi se napraviti proboj u suvremeni populistički senzibilitet, često opterećen pseudovernakularnom romantikom ili brutalizmom novokomponiranih postsocijalističkih investitora. Mada šezdeset, sedamdeset godina stara ideja, pomalo i mit, "moderna" je još uvijek je aktualana pa ako već ne može djelovati kao antibiotik u vrućici svakovrsnog građenja, ona djeluje kao prikladan sedativ.

(1998.)

*-

Naknadno sam naišao na opis materijala kuće (Planić, "Građevinski vijesnik" 4/1937): "Na vertikalnim unutarnjim stijenama izvedena je hrastova oplata šperanim pločama i japanska slamnata tapeta", pa je vjerojatnije da je s ovim u vezi naziv "japanska kuća"

Marko Vidaković,
Obiteljska kuća, Jur-
jevska 27 u Zagrebu,
1928.

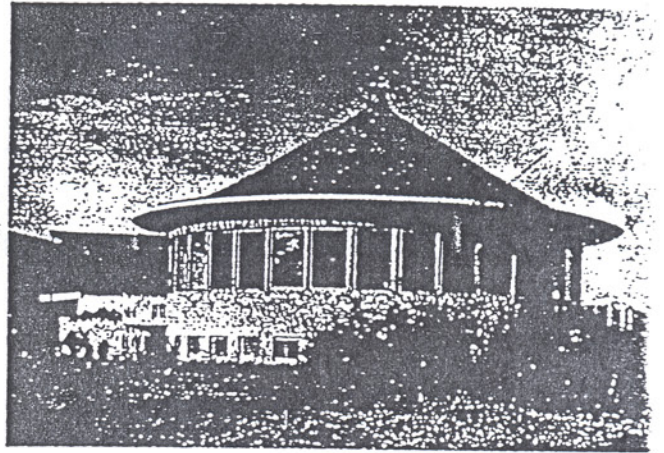
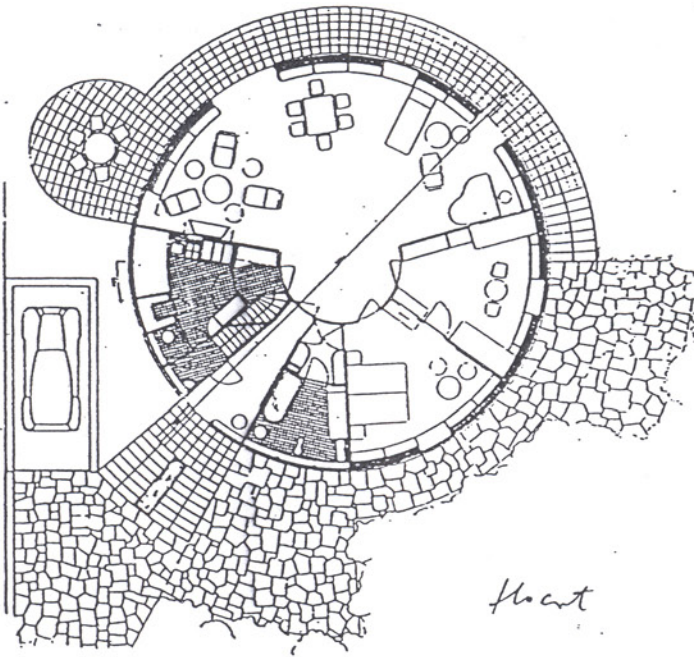
105. Mladen Kauzlerić i Stjepan Gomboš, Obiteljska kuća, Novakova 15
u Zagrebu, 1932.

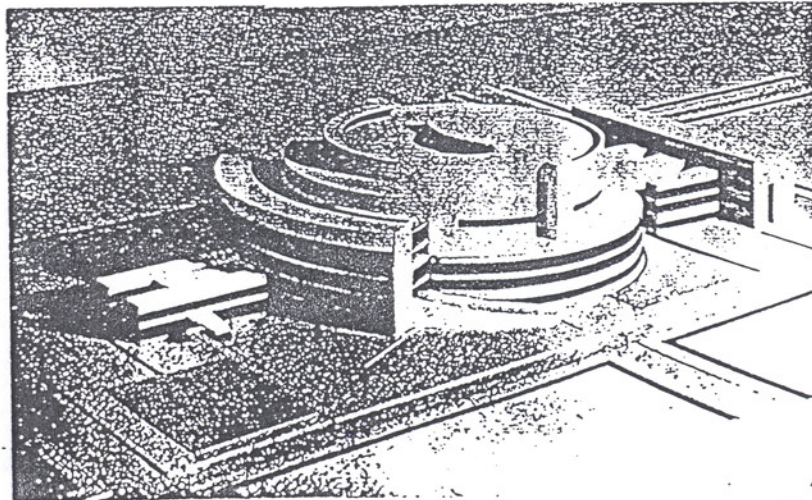
Frane Cota: vila u Vončininoj ulici u Zagrebu, 1937.

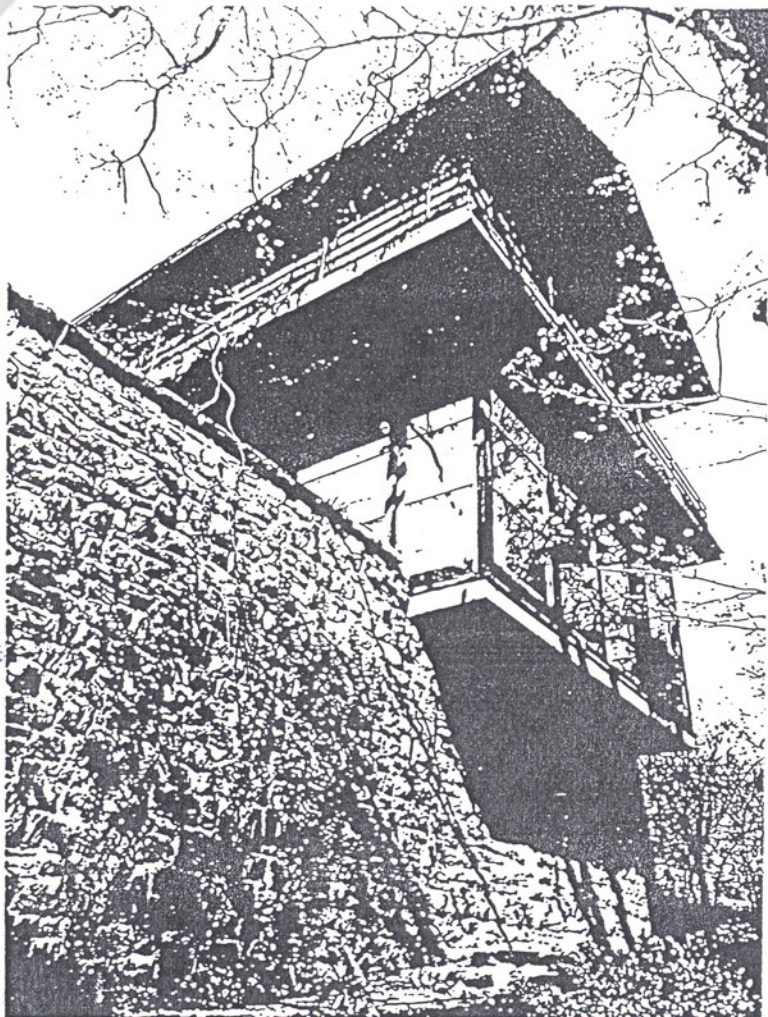
BUNJA (KAŽUN) U SELU RAJKI

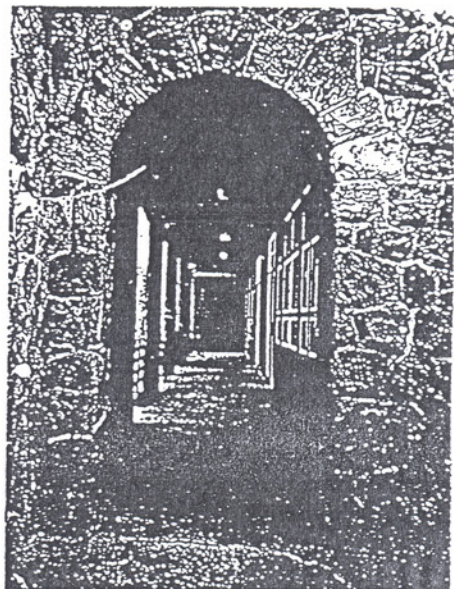
Arh. Stjepan Planić, Zagreb: Obiteljska kućica na Čmrljki u Zagrebu. Pogled. 1936.

ZDENKO STRIŽIĆ: KAZALIŠTE U HARKOVU, 1930. (PROJEKT, NEIZVEDENO)

DRAGO IBLER: VILA BLAŽEKOVIĆ, JUGOISTOČNI UGAO
ZAGREB, ZAMENHOFOVA 1, 1936.

IBLER: VILA ANTIĆ-PAJKURIĆ, ULAZ

DRAGO GALIĆ, OBITELJSKA (VLASTITA) KUĆA, ISTARSKA 28 U ZAGREBU, 1938.